

ŽALTYS LIETUVIŲ TAUTOSAKOJE

Ritos Balkutės nuotrauka, 2003

Paprastasis žaltys (*Natrix natrix*) nuo seno paplitęs visoje Lietuvoje. Žalčiai būna juosvos arba žalsvos spalvos, aptinkami upių, ežerų, tvenkinių pakrantėse, drėgnuose miškuose. Nuo gyvatės žaltys skiriasi dviem stambiomis geltonomis dėmėmis galvos šonuose, pasak pateikėjų, jis „turi baltas arba geltonas ausytes“.

Nors žalčiai ir gyvatės tradiciniuose liaudies tikėjimuose yra daug kuo panašūs, tačiau nemažai kuo ir skiriasi. Pasakodami apie žalčius, žmonės pabrėžia, kad jie yra nepa-

prastai ilgi, labai didelėmis galvomis, ant kurių puikuojasi panaši į povo karūnelė. Dėl to jie kartais laikomi „gyvačių karaliais“.

Lietuvių liaudies tradicijoje žalčiai nuo seno buvo gerbiami kaip dievybės, laikomi namų gerovės, sveikatos ir vaisingumo sergėtojais, net mirusių protėvių atstovais. Dauguma mūsų kalbintų pateikėjų teigė žalčių nemušdavę, kai kurie prisiminė, kad žalčiai seniau laikyti šventais, vadinti pagonių dievais.

Kitaip nei gyvatės, žalčiai liaudies tradicijoje buvo laikomi draugiškais gyvūnais. Nors paprastai žalčiai gyvendavo tvartuose, dažnai žmonės matydavo jų ir trobose, ten jie ne tik miegodavo kartu su mergomis, bet ir valgydavo su vaikais iš vieno indo pieną ar rūgpienį. Vaikai esą kartais net šaukštu kaukštelėdavę žalčiui per galvą. Užrašyta pasakojimų ir apie tai, kad žalčiai „prižiūrėdavę“ tėvų paliktus vaikus. Justa Gaižutienė iš Pilkenių kaimo (Utenos r.) pasakojo, kad žaltys pieno prašydamas kratydamas galvą. Buvo tikima, kad jei žalčiai įsikuria tvarte, tai būna geri gyvuliai. Teigiama, kad jie ne tik gyvendavę tvartuose, bet ir žįsdavę karves. Labiausiai žalčiai mėgdavę žirnius¹.

Tikėta, kad namai, kuriuose apsigyvena žaltys, yra laimingi, saugūs. Tokiems namams nieko bloga negalintys padaryti net raganiai. Žalčių stengtasi neužpykdyti, nes jie gali kerštauti.

¹ Įdomu, kad, pasak pateikėjų, žirnius labai mėgdavę ir unguriai. Tose vietose, kur buvo šių žuvų, jų oda buvo naudojama buityje. O. Kuliešytė iš Parašės kaimo (Švenčionių r.) pasakojo, kad unguriai dažnai atšliaušdavę palukštyti žirnių. Žmonės jų odą naudodavę spragilams gaminti: „Iš inguria, sakydava, kultuvus darydava. <...> Tai vienas va toks pagalys, a kitas ilgas, tai oda pririštas. Tai, saka, to inguria oda labai jau stipri, bet jeigu tik žirnius kuli – ir sutrūksta. A dėl to, kad ingurys, jeigu prie ežerui yra žirniai pasėta, tai eina žirniuosna. Jis žirnius ėda, todėl kai žirnius kuli, tadu oda sutrūksta, nelaika“ (LKAR 90/188/, LKAG 360/48/).

Stanislava Kairienė iš Gačkiškių kaimo (Molėtų r.) pasakojo, kad žmonės, mėzdami mėšlą, radę žalčio gūžtą ir trumpam perdėję ją į kitą vietą. Neradęs savo kiaušinių, žaltys išsimau-dęs netoliese ant lentynos stovėjusiam piene. Paskui, radęs atgal padėtus vaikus, sudaužęs puodynę ir išliejęs visą pieną, kad žmonės jo neišgertų ir neapsinuodytų.

Dėl taikaus būdo žalčių niekas nemušdavo. Buvo tikima, kad, užmušus vieną žaltį, jų gali atšliaužti visas pulkas, kad žalčius mušdavusiems ūkininkams labai neidavę rankon gyvuliai. Pasakojama, kad, užmušus žaltį, saulė nustoja šviesti ir net trisdešimt dienų „nežiūri“ į žmogų.

Nors žaltys, kitaip negu gyvatė, yra nenuodingas, bet žmonės tikėjo, kad, jam įkandus ar palaižius, kur yra įdraskyta, ant odos atsirandanti juoda pūslė arba žaizda. Ji labai sunkiai gyjanti ar net pradedanti pūti. Daug yra pasakojimų, kad žalčio pažeistas vietas žmonės gydydavę tepdami rūgpieniu. Jadvyga Petkevičienė iš Maldžiūnų (Molėtų r.) pasakojo, kad senutei, tyčia verdančiu vandeniu apšutinusiai žaltį, visa koja nuėjusi žaizdomis, o žydavai-niškė (Molėtų r.) Malvina Marcinkevičienė prisiminė, kaip kaimynas, norėdamas paerzinti žaltį, bakstelėjo jam baltu epušės dalgiakočiu. Žalčio įkastas dalgiakotis kaipmat ėmęs mė-lynuoti.

Publikacijoje pateikiami tekstai užrašyti per pastaruosius du dešimtmečius Molėtų, Va-rėnos, Lazdijų rajonuose, taip pat už Lietuvos ribų – Seinų krašte. Šiuo tekstų rinkiniui norėtume papildyti bei pratęsti negausias, tačiau labai svarbias tradicinės kultūros tyri-mams skirtas šaltinių, susijusių su ropliais, publikacijas. Vienas pirmųjų ir didžiausių savo apimtimi buvo 1931 metais Jurgio Elisono *Mūsų tautosakoje* (t. 3, p. 81–180) paskelbtas darbas „Mūsų krašto ropliai (*reptilia*) lietuvių folkloro šviesoje“. Šiame *Tautosakos darbų* tome skelbiami pasakojimai apie žalčius glaudžiai siejasi ir su 2003 metais šio leidinio XIX (XXVI) tome (p. 150–214) publikuota taip pat šių eilučių autorės parengta publikacija „Gy-vatė lietuvių tautosakoje“.

Rita Balkutė

1. Sako, kad šitų žalčių negalima mušt'. Saka, žaltys tai [kilęs] jis iš žmogaus. Jo negalima mušt', jis nieka nedaro.

Jis vo čia vo, ana mūs kaimi buvo toks Kerulis, raiste gyveno, namas buvo. Dabar jis Pabradėj išvažiavįs. Tai, sako, kai vaikai nedideli, jau būdavo šitoj loveleėj, tai žalčiai kartu miegojo su vaikais. Tikrai miegodavo. Jis sakė, kad vo žalčiai guli ir pieną, sako, laižo vaikų.

P. Vladislava Kerulienė-Židkauskaitė, g. 1920 m. Molėtų r., Bijutiškio apyl., Namališkių k., gyv. Molėtų r., Joniškio apyl., Kerulių k. U. R. Balkutė 1994. LKAR 21(176), LKAG 73(16)².

2. [Gandrai prineša žalčių]³. O iš kur jie atsiranda?! Tai kad anksčiau šičia raiste nebuvo. Kol ganėm karves, tam raiste nebuvo žalčių.

² LKAR – Liaudies kūrybos archyvo rankraščiai Lietuvos liaudies kultūros centre, LKAG – Liaudies kūrybos archyvo garso įrašai Lietuvos liaudies kultūros centre.

P. Joana Zavadskienė-Sinkevičiūtė, g. 1938 m. Molėtų r., Jonišio apyl., Meškalydimo k., gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Graužinių k. U. R. Balkutė 1995. LKAR 18(119), LKAG 58(42).

3. [Žinau, kad seniau] negalima [buvo] mušt žaltį. Ale kam nemušt tiktai [nežinau]. Tie, kurie buvo netikintys... Kaip jie vadindavo(s)? Pagonys, vo! Kol' buvo le-tuviai pagonai šitie, tai žaltys, išeina, dievas jų buvo. Tai kaipgi – mušt negalima! Jie į žaltį tikėjo! A dabar – mušk žaltį kur tik nesustiksi! Daužyk, kiek gali. Vo amžinai nebuvo šitų žalčių o čia. Dabar prie egrestų vieną sutikau mažiuką – užmušiau, už balos karves rišam – ten žaltys, ten žaltys; vienas sudaužytas an kelio mašinos prie Dubauskų. Pilnas kaimas šitų žalčių. Prie skiedryno, prie malkinės, o tokio storumo radau. Užmušiau, pakabinau, tai kabėjo kabėjo, kokią savaitę, tai varnos nusitempė. Davelniai visur yra...

Tikėjo į žaltį arba į kokį pjūklą. Nu, tai durnumas toks...

P. Leonardas Pukėnas, g. 1911 m., g. ir gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Graužinių k. U. R. Balkutė 1995. LKAR 18(34), LKAG 57(14).

4. O dabar išnyko šitie žalčiai. Seniau tai jų nemušdavo, kaip tai skaitė, kad dievai. Žinai, visokių tikėjimų buvo anksčiau, ir skaitė, kad jis nieko blogo nedaro. Būktai [jei užmuši žaltį], tai nesiseka ten ūkis, ar kas. Kaip dievas skaitė dar. Būktai jis kaip šventas koks. <...>

[Užmušto] tai nereikia palikti jo, kad saulė šviestų ant jo. Žaltį jeigu užmuši, tai negalima palikti an saulės. Reikia ar užkast', ar ką. [Saulėi] blogai. Sako, kad temdo saulį.

P. Melanija Mitalienė-Masalytė, g. 1922 m., g. ir gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Jutonių k. U. R. Balkutė 1994. LKAR 21(94).

5. Žalčio tai nebijodavo. Taip tai... Išeina, kad jis prakeiktas nuo senovės, kad jis sugundė Ievą.

P. Konstancija Grigelevičienė-Žukauskaitė, apie 50 m., g. Molėtų r., Jonišio apyl., Sutrėnų k., gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Cegelnės vnk. U. R. Balkutė 1993. LKAR 19(185).

6. Žaltys taigi šventas. Todėl, kad žaltys gi pagundė Ievą ir Adomą.

P. Jadvyga Žibienė-Jankauskaitė, g. 1930 m., g. ir gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Pūkeniškių k. U. R. Balkutė 1995. LKAR 17(305), LKAG 42(45).

7. Tai cia visokių prietarų yra. Va, mūs pernai [vaikas] vasarų nuveina tvartan – kad jam per kojų žalcys tvartan [peršliaužė]! Tai jis tų žalcį (nieko mum nesakė) užmušė, nunešė ir išmetė. Ateina Averkiūtė, sako: „Negalima žalcys mušč, gyvuliam

³ Laužtiniuose skliaustuose – publikacijos parengėjos paaiškinimai.

kenkia.“ Bet nieko... Aš jau ir bijojau per vasarą tan tvartan [eiti]. Ir šiomet kadu ainu, <...>, sakau, gali susversc, kažkap va mintį turiu, kad jieį grįžč [gali], negalima žalcyus užmušč. O aš žinojau, kad žalcyus negalima užmušč, bet jis man nesakė, kad užmušė. Nu, tai kap nesakė, tai paskui prieg dūšiai [negera buvo]. Va, visa vasara... Ir šuo [yra prie tvarto], bet kap nuveinu, tai tan tvartan dairaus, ar neparajo jieį, kap jį užmušė.

– *O kodėl negalima mušč?*

– Skaitos, gyvuliam negerai bus, bet nieko, pas mus jokių bėdų nebuvo. Aš viena sau galvoju, kad do nepareit kokis gadūnas.

– *Tai jie keršyti gali?*

– Tai va šitep gali būc. Nu, bet ne, jokių bėdų nebuvo.

– *O gyvatę galima užmušti?*

– Gyvatę galima, o žalcyus – šventas daiktas, reiškia.

– *Kodėl šventas?*

– Nu, tai nuog... nemokėsiu paaiškinc... Dar kap tvėrės pasaulis, tai jis kažkų...

P. Ona Volungevičienė-Baublytė, g. 1933 m. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Norulių k., gyv. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Trasninko k. U. R. Balkutė 1999. LKAR 75(142), LKAG 262(72).

8. Nieko blogo [žalčiai] nedaro. Pukenec sakė, [kad užmušė žaltį] šiomet prie klojimo. A aš tai nemušiau. Ant uodegos kaip atsistojau daržinėj, tai kaip šoko – ir jis, ir aš pati išsigandau. Iš šito raisto atėjo.

P. Jadvyga Kutulskienė-Masevičiūtė, g. 1929 m. Molėtų r., Jonišio apyl., Bimbiškių k., gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Graužinių k. U. R. Balkutė 1995. LKAR 18(119), LKAG 58(42).

9. – *Ar galima mušti žalčius?*

V. K. Sako, ne. Sako, neseka mušč.

– *Kodėl?*

S. K. Jų dar daugiau pribus. Jei [daug yra], juos su šluotu [reikia] varyt gyvus pro vartus ar tį [kur]. Tadu gali nekųst. O jei užmuši, tai jų dar daugiau [pribus].

P. Simonas Kisielius, g. 1929 m., g. ir gyv. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Šklėrių k.; Vladzia Kisielienė-Gaidytė, g. 1925 m. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Musteikos k., gyv. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Šklėrių k. U. R. Balkutė 1999. LKAR 75(357), LKAG 266(120).

10. – *Žalcyus nuo gyvatės ar skiriasi?*

O. R. Oj, tai žalčiai ana kur [prie] namų gyvena. Ir jieį dzideli toki, storesni, kap pirštas toki.

– *Tai jie nekenkia?*

O. R. Ne.

– *Užmušt galima žalci?*

O. R. Nieko mes jiem nedarėm.

J. R. Žalcys gal nebuvo niekur medicinai reikalingas...

– *O koks yra gyvačių karalius?*

J. R. Žalcys.

O. R. Gyvačių, kap rodo per televizorių, yra visokių rūšių.

P. Ona Rutkauskienė-Makaravičiūtė, g. 1941 m. Lazdijų r., Kapčiamiesčio apyl., Menciškės k., gyv. Lazdijų r., Abarauskų apyl., Barčių k.; Jurgita Rutkauskienė-Buoželytė, g. 1980 m. Lazdijų r., Veisiejų apyl., Vytautų k., gyv. Lazdijų r., Abarauskų apyl., Barčių k. U. R. Balkutė 2004. LKAR 128(52), LKAG 499(30).

11. Nebijojo nieks žalcių, ba žalcys nebuvo škadlyvas [= *kenksmingas*]. Žalcį kap užmuši, tai šokinėja jo šmotukai. Jisai labai trupus. Tai tokis šmotukas ir atskiriai tau šokinės, kolek saulė nusileis. Tai ir aš pats ragėjau tą.

*P. Silvestras Vaškevičius, g. 1928 m., g. ir gyv. Lenkijos Respublikoje, Seinų apyl., Takli-
navo k. U. R. Balkutė, G. Plytnikas 1989. Asmeninis R. Balkutės archyvas.*

12. Žalčia ausytės baltos arba geltonos, a gyvate juoda. Žaltys nekanda. Mano vyras kaip gyveno, tai žaltį kaip pagaudavo, tai un kepurės, un galvos uždeda. A jis nemušdavo [ju]. Jei kas [nori] užmušt', tai jis paima neduoda. Nu, a kam? – negalima žalčio mušt'. Aš negaliu pasakyt' [kodėl, girdėjau], kad žaltys žmogui gera ką ten padarė.

Nu, kad čia vienoj vietoj tai žalčių ir dabar [namie] yra, prie vaikų miega ir valgo kartu, su šaukštu duoda [jam] per kaktų.

P. Elena Ingelevičienė-Danilevičiūtė, g. 1921 m. Molėtų r., Joniškio apyl., Lakagirių k., gyv. Molėtų r., Joniškio apyl., Pakamanio k. U. R. Balkutė 1995. LKAR 19(78), LKAG 65(47).

13. Žalčia ausytės geltonas, a gyvates nieka nėra. Ojej! Ut, Šakiman nuvažiuok, tai pamatysi. Arba o – Padbaluošaj i teš [= *irgi*] pamatysi juos da velnia. Ir pa ežeras plaukioja. Ščurov lapali [= *žiurkes gaudė*].

P. Jonas Rutkauskas, g. 1920 m. Molėtų r., Dubingių apyl., Dubingių dvare, gyv. Molėtų r., Joniškio apyl., Kertadalės k. U. R. Balkutė 1993. LKAR 19(130), LKAG 44(44).

14. Žalčio ausytės geltonos. Žaltys būna labai [ilgas]. Va čia mano žentas nuėjo su dieduku pašienaut' šieno. „Ajej, – sako, – gyvate!“ – „Žiūrėk, – sakau, – jeigu žaltys, tai nemušk!“ Mušt žalčio negalima! [Jeigu užmuši], sako, nelaimė būna su gyvuliais. Nu tai va, tadu sakau: „Parodyk.“ Tai jis un dalgio koto išnešė – o ilgumas! Pilvas toks gražus, ir toks [kaip lazdelė] storumo! Ir turi ausis baltas, a gyvatės nėra jokių ausių, a jis turi ausis baltas. Ot, iš viršaus tai nepažinsi nuo gyvatės. Bet kaip pilvas jo labai gražus – margas toks.

[Seniau žalčiai] gyvendavo namuose. Tai aš pasakysiu, kaip vieną kartą buvo pas mus. Čia gi žalčių būna tam kaime. Ir čia tokios žolės, dilgynių čia laužai stovi, tai

čia būna žalčių. Ir va Alechnavičia tvarte [žaltys buvo]. Ji atbėgo, sako: „Ajėzau, aš bijau, aik tu padėk – gyvatė!“ Nuėjau – prie durų inlindęs tvartan žaltys. „Nu tai ką – mušt?“ – „Mušt, – sakau, – negalima. Reikia kaip pagaut.“ Nu, tai pagavo ir išnešė.

Ir karvę žindžia. Žindžia ir karvę jie, ir tvarte būna. Bet kur žaltys, sako, būna tvarte, ten gyvuliai geri būna. Sekasi žmogui. Nu!

A kaip man. Mes turėjom tokius du šuniukus. Aptverti buvo tinklu tokiu. Loja loja, loja šunys. A saulė taip šviečia. Nuėjau – ogi guli žaltys! Aš ten numetu duonos, viska. Jis ėda ir laka ten gal su šunim. A šunys pamatė. Oj didelis! Ką jam daryt'? Kaip aš iš tos pusės užėjau, jis intlindo pavietėlėn. Aš iš anos pusės užėjau, iš pavietėlės išbaidžiau. Nu gerai, čia kaimynas ėjo, sako: „Kaip čia su [juo] daryt'?“ Atanešiau bidonėlį, kur pieną nešdavom pieninėn, invarėm. Invarėm, išnešiau laukan. Mušt' negalima.

P. Jadvyga Petkevičienė-Vyšniauskaitė, g. 1930 m. Molėtų r., Dubingių apyl., Bulaučiznos k., gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Maldžiūnų k. U. R. Balkutė 1993. LKAR 19(102), LKAG 44(22).

15. Žalcys, misni, toks kap toj gyvatė? Jo tokia galva stora būna, didžiulė. Aš tai jo nė vienokart nematiau.

P. Rožė Akstinienė-Gaidytė, g. 1925 m. Varėnos r., Marcinkonių apyl. ir k., gyv. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Dubininkų k. U. R. Balkutė 1999. LKAR 75(269), LKAG 265(39).

16. [R. B.] *O gyvatė nuo žalčio skiriasi?*

– Žalcys su karūnu, o gyvatė – be karūnos.

– *O kaip prasc, kur gyvatė, [o] kur žalcys?*

– O ko gi nesuprasi. Gyvatės va ilgesnės [kaip 60 cm] nebūna, o žalcys mažiausiai metro. Ir jis juosvas, ir jo karūnukė an galvos tep kap povo. Matėt povų? Ir kap jis aina, tai jei žolė, tai jis apie 10–12 centimetrų galvų iškišis ir tep vyniojas, ir jis mato visur.

– *O jums teko matyt žalčių?*

– Matiau.

– *Tai su karūna buvo?*

– Su karūnu buvo. Ir matiau, kap jis guli. Mes šienavom, tai jis tep susisukis, susisukis tep kap baronka ir iš vidurio galvų iškišis, ir karūnukė iškišta, ir tep guli. Bet jie nepavojingi.

– *Nekanda?*

– Ne, jei nieko nedarai. O jei [atsistoji], tai gali inkūst. Bet tep nieko nekanda.

– *O užmušti galima žaltį?*

– Nu, žinot, mes tai niekas nemušėm jo ir nejudzinom. Kad jis, sako, nepavojingas, tegul gyvena.

– *O nesakydavo, kas bus, jei žaltį užmuši?*

– Niekas nieko nesakydavo.

– *O gyvatį užmušt galima?*

– Galima. Jei gyvatę matai ir neužmuši, sako, griekas palaidus gyvatį. Sako, griekas, ba palaidai gyvatį.

P. Kazimieras Čiurlionis, g. 1932 m., g. ir gyv. Lazdijų r., Kapčiamiesčio apyl., Mėčiūnų k. U. R. Balkutė, L. Klimavičiūtė 2003. LKAR 115(15), LKAG 477(50).

17. [D. T.] *A taip, teta, dėl ko naudodava gyvates?*

– Nu, tai išimdava jų [gal geluonį], aš nežinau, ką ten išimdava. Tokias blizgias geležines, in smėlia valiojas anas, anas nepavojingas, tik tas karalius pavojingas. Va čia va raudonas kryžius jo kaktoj. Tai jeigu jau tas inkus, tai gatava – niekas neatžadės, niekas nieka. A nuo pilkųjų šitų atažada, o šitas visas, kur blizgančios gyvatės, jos nekanda, nė viena nekanda – nei vyriškis, nei moteriškė, nė viena nekanda. Tiktai vienas tas iš jų kanda, saka, [kuris turi] raudoną kryžių. Va šitų, saka, raudonas didžiausias kryžius kaktoj, tai, saka, jeigu tų pamatai, tai ar bėk, ar kaip užmušk, ką nors [daryk]. Jau to saugokis, ba kitaip vietoj krisi. A jau kitas... Kaip einu ar grybaut, ar uogaut, pamatau, tadu stveriu [pagalį ir užmušu]. Jos valiojas, nu, tai užmušei, gi nepalieki jų.

– *A kaip tas karalius pasroda dažnai?*

– Aš tai nemačiau to karaliaus. Saka, tokis pat blizga, gyvatė va tokia vat.

– *Bet tų pilkųjų gyvačių karalius ar geležinių?*

– Nu, tų geležinių karalius. Lygiai būna bičių motinėlė, motinėlės nēr – ir bitės dingsta. Tai ir anas, šita gyvatė.

– *A užmušt gyvatį galima?*

– Nu, kodėl ne, tik reikia ana mokėt užmušt. Kada, nu vat jai duosi pagaliu koku, ana apspraitis, atkelsi – už kaklą užlėks!!! Va taip va jau reikia, kad primygti jau kaip nors. Šite muša girdėjau, aš tai nemačiau jokios pilkos gyvatės, savo amžių nemačiau.

– *Kad nepamatytum gyvatės, ką reikia daryti, kai eini į mišką?*

– Nu, ką padarysi, nieka nepadarysi... Reikia saugotis tų geležinių blizgiųjų ir šitas pūkočias. Anas vaikus neša [veda] – anas neša, a vaikai nuo jų bėga. Anas praryja, nenori paleist daug vaikų. Matai, saka: „Tu kaip gyvatė praryjai vaikus sava!!!“ Tai gyvatės, saka, nenori gimdyt vaikų – praryja.

– *A kodėl pūkočias sakot, tai jos gal turi kokių plunksnelių?*

– A kas jų žino, nežinau.

– *A kojyčių neturi?*

– A kas jų žino, jos gi niekas nečiupinėja. Anos slidžios gyvatės šitos, a pūkočias, tai tokios pūkuotos, anas neslidžios, a šitie žalčiai slidūs, kaip geležinės.

– *Tai sakydavo, kad su žmonėm gyvendavo seniau žalčiai?*

– Nežinau, dedukai sakydavo. Nu, sakydavo, reiškia, kad ateina, saka, galvas [žalčiai tik] krato, krato. Nu, tai jie gi nekalba. Nu tai, saka, duoda valgyti jau jiems, tai pripranta, tai, saka, tankiau ateina, kur duoda jau jiems [valgyt].

– *A tai kaip krato galvas? Dėl ko?*

– Nu, ką žinau. Nu, saka, pakrata pakrata galvas, gal jau, išeina, ir praša [valgyt], nu, vienu žodžiu – nežinau.

– *A ko valgyt duodava?*

– A ką žmogus valgo: ir sriubos duoda, ir duonos duoda – viską jie valgydava.

– *Tai su žmonėm būdava, taip?*

– Nu, su žmonėm, ir jie nieka nedaro, nieko nedaro.

– *A užmušt žaltį galima?*

– Nežinau, šita nežinau.

P. Justa Gaižutienė-Ruzgaitė, g. 1908 m. Biržų r., Pasvalio k., gyv. Utenos r., Tauragnų apyl., Pilkenių k. U. D. Taminskas, R. Glumbokaitė, I. Kalesnykaitė, A. Kalesnykas 1998. LKAR 117(18).

18. – *Žalcys nuo gyvatės ar skiriasi?*

– Skiriasi. Jis ilgas, ir didesnė galva žalčio.

– *Ar galima žalcį užmušti?*

– Sako, kad ne.

– *Kodėl?*

– Jis, sako, draugiškas. Jei su juo [geruoju], tai jis nekanda. Mano sesuoju buvo Kazlų Rūdoj, tai tą labai daug [žalčių] buvo, net po namus vaikščioja. Kap kadu parini, tai pas vaikų inlindis ir guli.

– *Ir tep nieko?*

– Ne, sako.

P. Vanda Ona Lisauskienė-Plukytė, g. 1935 m., g. ir gyv. Lazdijų r., Veisiejų apyl., Barčių k. U. R. Balkutė 2004. LKAR 128(83), LKAG 501(30).

Marijona Klimavičienė-Muliulytė
Ritos Balkutės nuotrauka, 2004

19. Dar aš papasakosiu, močiutė kaip pasakojo [apie] žalcį tą. Aš tai tikiu, kad taip galėj būti. Džieduliui skaudėj kojų, tai ji nuvėję žilvičių in miškų – jau parneš, tai jis turi laiko, nupins kašikų. Sako, prispjoviau glėbį žilvičių kap cik pakeliu. (Ji man rodė ir tų vietų. Tolkūnų miški tą yra tokis Žilvios revas.) Tai kap užsivijo žalcys! An uodegos stovi susisukis ir šnypšdamas išsižiojis in jų! Tep uodegų permeta stovėdamas, tų uodegų, ir vėl in jų. Tai liko ir žilviciai, ir [sako] daugiau nėjau aš jų.

– *O kaip ta vieta vadinasi?*

– Prie Žilvios revo Tolkūnų miške. Miškas gal Baltasodžių? <...>

– *Tai iš kur tas žaltys atsirado?*

– Gal [jo] vaikai buvo kur.

– *Tai didelis?*

– Nu, sako, baisulinis – storas, susvijis. Sako, šoka uodegu in mani. Jis, reiškia, meta uodegų – ir vėl in jų. Kap aš nematiau, tai aš nemoku ir nupasakoti, kap ten buvo.

P. Marijona Klimavičienė-Muliulytė, g. 1940 m. Alytaus aps., Miroslavo vls., Mankūnų k., gyv. Lazdijų r., Šlavantų apyl., Avižienių k. U. R. Balkutė 2003. LKAR 115(81), LKAG 484(42).

20. – *Kuo žalcys skiriasi nuo gyvatės?*

B. S. Žalcio ausytės geltonos. Ir jis storesnis ir didesnis.

– *Užmušt galima?*

B. S. Cikros gyvatės yra nuodingos, o žalcys nenuodingas. Žalciaus laiko kambariuose, an lango susvyniojis būna.

J. S. Kur žirniai pasėti prie balos, sako, eina žirnių lukščyc.

– *O kas sakydavo, kad į žirnius žaltys eina?*

J. S. Sakydavo, van, pakraščių žirniai, tai žalciai išlukščydavo.

B. S. Ai, gal ne...

J. S. Nu, tai aš nežinau, ar tiesa, ar ne tiesa...

– *Tai gal jo maistas toks?*

J. S. Gal jis mėgdavo tuos žirnius. Ai, sako, pakrašči [žirniai], tai cik žalciam pasėta. Tai nežinau, kaip ten buvo.

– *O kaip žalčiai vaikus vesdavo?*

B. S. Jis miškuose turi savo poras, raistuose kur, po kelmais...

– *O tai dėl ko juos laikė kambariuose?*

B. S. Nu, tai dėl grožio. Nu, kam dañ visokius akvariumus, visokias kanarėles laiko? I žalciaus laiko.

– *O kuo jį maitindavo?*

B. S. Nu, tai žinodavo maistų jo. Sako, jis rūgpienį labai mėgdavo. Nu, tai jam maisto duodavo tai kokios mėsytės, ko.

P. Bronius Soroka, g. 1932 m., g. ir gyv. Lazdijų r., Kapčiamiesčio apyl., Mėčiūnų k.; Julė Sorokienė-Stankevičiūtė, g. 1938 m., g. ir gyv. Lazdijų r., Kapčiamiesčio apyl., Mėčiūnų k. U. R. Balkutė 2003. LKAR 115(100), LKAG 507(56).

21. [Žalčių nemuša.] Nu, tai jie nieko nedara, jie nekanda. Žaltys žmogui nekanda.

Nu, tai žirnius [jie valgo]. Žalčiai tai labai žirnius lenda. Keno pasėti žirniai, tai taip duodas jie pa žirnius! Nu, labai jie jau mėgsta [žirniuose būti].

P. Genė Balinskienė-Jackevičiūtė, g. 1925 m. Utenos r., Saldutiškio apyl., Mineiškiemio k., gyv. Švenčionių r., Labanoro apyl., Jusėniškių k. U. R. Balkutė 1994. LKAR 21(139), LKAG 72(31).

22. Ir navet žalcys turėdavo stubose savo kiaušinius. Išvesdzinėjo vaikus. Tep pasakojo ir mamytė, ir tėvas. Ale, sakė, ėmė vieną kartą cianajus mano tėvo mama paėmė jo tuos kiaušinius. Kampe jis kur ten lizdą pasdaris turėjo, tai ji tuos kiaušinius paėmė ir kiton vieton tynajus nunešė ir padėjo. Sakė, atėjo – glest in tuos pieninius... O anksčiau pienas tokiuose moliniuose uzbunuose buvo, kap seniau sustata an lancynų. Atėj tus žalcys, glest in tuos pieninius – ir užtrūcino tų pienų. Ir išėj tus žal-

cys. Kada ji nunešė jo tuos kiaušinius, padėj toj pačioj vietoj, atėj jis kitų rozų. Invėj ir rado tuos kiaušinius. Sako, apsisukė apie tą piena, apie tą pieninę apsisukė, sako, kap mosterėjo ir tų pienų išvertė... Pas mus dziedulis pasakoją mano tėveliams.

P. Silvestras Vaškevičius, g. 1928 m., g. ir gyv. Lenkijos Respublikoje, Seinų apyl., Takli-
navo k. U. R. Balkutė, G. Plytnikas 1989. Asmeninis R. Balkutės archyvas.

23. – *Kaip ten Labaiciškėse su tais žalčiais buvo?*

– [Rudenį] mėšlus vežė, išvertė – ir tvarte [rado žalčio] gūžtą, lizdą. Paėmė jie an šakių tenai, šonan padėjo. Na, a jis atšliaužė, nerado vaikų šitų. Tai atidarytas buvo namas tenai, užlipė, a tenai pienas stovėjo ant spintutės. Nu, išsimaude piene ir iššliaužė vėl. Nu, kaip jie išvežė mėšlą, nu, ir padėjo an vietos šitus jo vaikus. Patys atėjo [ir pamatė gražintus vaikus]. Ir vėl įlindo į šitą puodynę, išsimaude, apsvirtė, išvertė šitą puodynę ir nušliaužė. Ką jis buvo [pienui] padaręs, tai čiortas jį žino!

– *Nuodų gal prileidęs buvo?*

– Nu gal... A taip tai, jei jie būtų nepadėję ant vietos [vaikų], nu, tai jis nebūtų išvertęs puodynės. Ir būtų žmonėm kas tenai atsitikę.

– *Tai jie kaip ir protingi padarai tie žalčiai?*

– A tai kodėl nebus jie protingi?! Kožnas gyvulys protingas.

– *Tai sakėt, teta, nelabai gerai mušt žaltį?*

– Nu, taigi sako, kad negerai. Bet užmušiau, ir viskas. Toks baisus...

– *A tai dėl ko negerai?*

– Sako, kad gyvuliai neina rankon, bet... [nežinau].

P. Stanislava Kairienė-Masevičiūtė, g. 1921 m. Vilniuje, gyv. Molėtų r., Joniškio apyl.,
Gačkiškių k. U. R. Balkutė 1995. LKAR 15(214), LKAG 66(56).

24. A kur geltoni va yra jos paausiai, tai žinok, kad tynai žalktys. Anas mėgsta, saka, žemavuoges. Anais metais nuvejau žemavuogių rinkte... Anas mėgsta kvapų jų, žemavuogių... Tai susraičius, susraičius, tris šakelas va šite va ir turi va. Anūkui sakau: „Padabok, kokia viešnia sėdi.“ Tai ažumušiau. Ale jau jai reikia sakyte, [ki-taip] ana kavojas, reikia sakyt': „Puntis, puntis, puntis...“ Tai ana bėga vis in daikta. Ana aina – ir in daikta. „Puntis, puntis...“ – tai ana tadu dar nepaskavoja.

– *Kaip sakote?*

– Puntis, puntis...

– *Tai ana negali pabėgti?*

– Ana bėga būktai, ale in daikta vis bėga, bėga – ir vis in daikta.

– *Ažumušėt?*

– Ažumušiau.

– *O galima gyvatę užmušt?*

– A kol'? Da niekas nemuša, bija kitas. Ažumušiau. Lazdu. <...>

P. Teklė Lipinskienė-Godaitė, g. 1911 m., g. ir gyv. Švenčionių r., Labanoro mstl.
U. R. Balkutė 1999. LKAR 90(14), LKAG 355(39).

25. Tai va aš pasakysiu, čia, nu, seniau kaip buvo. Nelabai seniai. Va, tos Alechnavičienės motinos sesuo gal taip padarė. Ji ten gyvena už Arnionių, prie miško paskutinis namas. Nu, paėmė ji pasėja kopūstus, rasodą. Nu, ir jinai apydenė šitu tinklu. Jis ateina ir ateina an to tinklo gulėt', žaltys. Ateina ir ateina. Nu tai ką, jin papyko, bobutė jau sena buvo, nunešė karštu vandeniu ir apipyle. Nu, ir jis ten jau vargšas ir nusigalabija. Tai paskui kaip įsižeide jai kojas – tiesiai visa skūra nusilupe nuo kojų. Nuo to žalčio!!! Pasidare žaizdota koja už tai, kad jinai [žaltį] apšutino karštu vandeniu!!! Nuo kojų skūra, pūslės, oda nuėjo, nusilupė nuo kojų. Tai čia teisybė, nelabai čia seniai [buvo]. Tai šita Alechnavičienės dukterė pasakojo. Tai čia tikra teisybė!!! Apšutino, a kas paskui su kojom pasidarė jiej, Dieve saugok!

P. Jadvyga Petkevičienė-Vyšniauskaitė, g. 1930 m. Molėtų r., Dubingių apyl., Bulaučiznos k., gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Maldžiūnų k. U. R. Balkutė 1993. LKAR 19(103), LKAG 44(23).

26. Žalčių nemušdavo, ne. Jei [jis] palaižo (o kur yra įdraskyta ar kas), tai tada negyja žaizda. O taip tai nieka nedaro. Nu, toks nuodingas jau.

P. Salomėja Grigelevičienė-Vimuntytė, g. 1924 m. Molėtų r., Jonišio apyl., Dagiškių k., gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Sutrėnų k. U. R. Balkutė 1995. LKAR 18(311), LKAG 61(49).

27. Žalčio ausytes yra geltonos. Gyvate tai, sako, kanda, o žaltys tai ne, jis tik laižo va šiteip va. Sako, jeigu žaizda būna rankoj, bet kur jeigu būna žaizda, jis palaižo, paskui neužgyja, daugiau da jinai eina ta žaizda.

P. Konstancija Grigelevičienė-Žukauskaitė, apie 50 m., g. Molėtų r., Jonišio apyl., Sutrėnų k., gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Cegelnės vnk. U. R. Balkutė 1993. LKAR 19(185).

28. Anksčiau gi kas [vaikus prižiūrėdavo]. Dabar tai prižiūri – lovelės... ir tas, ir tas. Anksčiau an padlagos (tada buvo padlagos šitos) išlenda iš papečiaus žaltys. Vaikai valgo, ir tas žaltys [valgo]. Jis nekenkia žmonėm. Jis niekam nekenkia. Jis jeigu pradeda laižyt', kur [yra] žaizda, tai kenkia. Reiškia, pradės pūt' žaizda. Žaizdos tai jau [negerai]. Jis laižo.

P. Vincas Radzevičius, g. 1921 m. Molėtų r., Jonišio apyl., Pašalniškių k., gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Savidėnų k. U. R. Balkutė 1994. LKAG 75(11).

29. Nuodėmė mušt žaltį. Jis nekanda žmogaus. Jie ir namuose būdava. Čia mano dėde buvo Jutonyse (Jutonys yra toks kaimas). Tai ten pas dėdę, sako, žalčiai šliaužioja. Vaikai valgo, ir jis iš bliūdelio valgo, tas žaltys. A jis nieka nedara žmogui. Pas dėdę buvo. Vieną kartą mama buvo nuvažiavus. Žalčiai, sako, šliaužioja, vaikai sėdi un žemės, valga iš bliūdelia, atšliaužia žaltys – ir jis iš bliūdelio valgo. Tik jis kaip supyksta ir palaiža, ar kaip ten, tai koks plėmas pasdaro, [šiaip] jis nenuodingas.

P. Vladas Šavelis, g. 1929 m. Molėtų r., Jonišio apyl., Rasteniškių k., gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Kertadalės k. U. R. Balkutė 1993. LKAR 19(110), LKAG 44(26).

30. Tai aš, va, vaikam sakau: „Vaikai, neikit ana sodelin, tynai žalcys vaikščioja.“ Tai dar juokiasi <...>. Sako: „Močiute, – sako, – taigi žalcys gerai, jisai testa vaikščioja, jisai gi apsaugoja visus.“ Tai ką gi jis apsaugoja?! Jis kap inkų, tai pūslė bus juoda.

P. Vladzia Kisielienė-Gaidytė, g. 1925 m. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Musteikos k., gyv. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Šklėrių k. U. R. Balkutė 1999. LKAR 75(358), LKAG 266(121).

31. Aš ir žalčių labai bijau. Nors jie nieko blogo nedaro. Bet jau bijau tai nežmoniškai. Jau pas mus jeigu tik kur papuola, tai užmušinėjam.

Ne [žaltys vaistams netinka], tik labai bjaurus toks kaip šliaužia. Ir [vis] dėlto gal ir žaltys turi nuodų kokių.

Man' čia vienas kaimynas pasakojo. Sako, pasidariau dalgiakotį epušinį. Sako, baltas toks. Nuėjom pjauti pievų, sako, žiūrim – žaltys susirietęs ir guli. Aš, sako, su šitu kotu jį [pabaksnojau]. Kaip pradėjo pykti, sako, paėmė ir įgėlė į šitą epušinį kotą. Nu, tai ir matai taip: mėlynuoja, mėlynuoja ir aina, aina toliau [mėlynumas kotu]. Sakau: „Jau gal ir į rankas bijojai paimt' šitą kotą?..“

Nu, tai vis tiek jis jau turi kokių nuodų. Sako, nuo gyvačių įkandimo tai užkalbėjimas padeda ar ten kas, o nuo žalčio, sako, nieko nepadeda.

Geltonos ausytės šito žalčio – tai skirtumas, o taip tai tokia pat gyvate.

Čia, Labaišiškéje, netoli miško, tai, sako, kad žalčių labai daug būdavo. Vo, vaiką pasodina... Seniau tai vaikus pasodina ant grindų, ir viskas. Tam vaikui valgyt' paduoda, tai, sako, ateina [žalčiai], laka pieną nuo šitų vaikų. O dabar tai jų mažiau yra, bet pasitaiko.

Čia pas mus prie miško yra toks vienkiemiukas, Tiunaitis toks gyveno. Sako, vieną kartą nuėjau ant pievos atsigulčiau vidudienį ir guliu, sako, kvėpuoju, man' taip sunku kvėpuoti, kad prabundu, sako, – žaltys ant krūtinės susirietęs ir guli! Jau, sako, kaip šokau! Nu tai o! O jei man' šiteip, tai aš vietoj negyva gal' būčiau...

Ir, sako, būna, kad į spenį įsikabinęs ir čiulpia pieną nuo karvių žaltys. Tai, sako, būna labai dažnai tvartuose. [Karvė] atsigula, tai, sako, prišliaužia ir čiulpia pieną, bet [nekanda].

– Kas pasakojo?

– Vienas nuo kito.

P. Malvina Marcinkevičienė-Žvikevičiūtė, g. 1922 m. Molėtų r., Jonišio apyl., Bendžiukų k., gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Žydavainių k. U. R. Balkutė 1995 m. LKAG 43(23).

32. Tai, atsimenu, karves ganiau. O pirma mados nebuvo apsiauc, ale basi. Ir tį pievon klonelė buvo, ir inkando žalcys. Kap pradėjo... Kur [inkando], va cia va, po pirštu, kap pradėjo man succ, paskorė tokia pūslė didžiulė, nepadabniausia. Aš mamai sakau: „Sopa man, – sakau, – pirštai.“ Pažūro – juoda pūslė. Sako: „Tai bus žalcys

inkandis. “Aš jo nematiau. Nu. Tai rūgštu pienu [dėjo]. Kol prisuka, tol skauda, labai skauda, jį suka, gumbas būna, tį ovaš tokia pūslė. Rūgštu pienu deda ir deda. Ir pas-
kui jau jį praduria, trūksta, išeina tį kas, visas brūdas, ir pradeda gyc.

– *Kap prato, kad žalcys inkando?*

– Nu, ką aš žinau. <...>

P. Julė Kieilienė-Kibirškystė, g. 1924 m. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Šklėrių k., gyv. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Dubininkų k. U. R. Balkutė 1999. LKAR 75(253), LKAG 265(11).

33. – *Ką darydavo, kai įkandus žalčiui likdavo juoda dėmelė? Nedėdavo ko nors?*

V. K. Ne, nieko.

S. K. Rūgštum pienu.

V. K. A, prauda, rūgštu pienu [dedam], kap žalcys inkanda.

P. Simonas Kisieličius, g. 1929 m., g. ir gyv. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Šklėrių k.;
Vladzia Kisielienė-Gaidytė, g. 1925 m. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Musteikos k., gyv. Va-
rėnos r., Marcinkonių apyl., Šklėrių k. U. R. Balkutė 1999. LKAR 75(360), LKAG 267(1).

34. Žalčių tai pas mus jų yr tį kap kur.

– *Žaltys kanda?*

– Jeigu jį supykdo.

– *Ir kas tadu daryc, kap inkanda žalcys?*

– Žalcys kap inkanda, tai, sako, rūgštum pienu reikia dēc, rūgusiu pienu. <...>

– *O kap atrodo, kap žalcys inkanda?*

– Juoda pūslė, sako, randas. <...>

P. Bronė Svirnelienė-Kalantaitė, g. 1930 m., g. ir gyv. Varėnos r., Marcinkonių apyl.,
Mardasavo k. U. R. Balkutė 1999. LKAR 75(533), LKAG 271(27, 29).

35. Inkando žalcys pirštan kojos. Braidziojau po balų, šienų kadaise invažiavi [iš
balų vežėm]. [Braidziojau] po balų, nu, ir užsistojau. Ir pirštan didziulian, va šitan
va, ir inkando. Kap dziubterėj, tai kap rozas... Kap jau pakeliu kojų, tai o šite va
okrugla [= *apvaliai*] kap jos inkūsta. Ir sucinė koja kap kaladė. Tai kas man daryc?
Pienu rūgštum dėjau. Dėjau, dėjau, dėjau – ir nieko, ir atslūgo.

P. Julia Stoškienė-Stoškutė, g. 1913 m. Varėnos r., Perlojoje, gyv. Varėnos r., Marcinkonių apyl.,
Paulių k. (užrašyta Lavyso k.). U. R. Balkutė 1999. LKAR 75(586), LKAG 273(19).

36. S. K. Žalcys žmogų saugoja.

– *Saugoja? O kaip?*

S. K. Kap? Vienas žmogus pasakojo (jau jis miris). Mes ganėm karves miškan
ir suvejom. Jis pasakojo: žalcio nigdi nemušk. Žalcys, sako, saugo. Aš an gelžkelio
dirbau ir, sako, tep pailsau, pavargau ir, sako, atsisėdau ir sėdziu an bėgių. Ir šitas

žalcys priešais, sako, in mani švykšterėjo ir jau kūš. Aš jį pravyt, o jis in mani vis. Paskiau, sako, atsigrižtu – kad gyvatė šonan jau, sako, [taikosi kiršt].

V. K. Pespėjo matai...

S. K. Sako, aš tadu nuo tos gyvatės pastraukiau ir [neįkando].

V. K. Tai va ir aš jau seniau girdėjau, kad, sako, žalcys, sako, apsaugojo žmogų.

P. Simonas Kisielius, g. 1929 m., g. ir gyv. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Šklėrių k.; Vladzia Kisielienė-Gaidytė, g. 1925 m. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Musteikos k., gyv. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Šklėrių k. U. R. Balkutė 1999. LKAR 75(359), LKAG 266(122).

37. Jiej [žalčiai] gyvendavo [su žmonėmis]. Jiej labai geri. Sako: „Laimingi namai, kad žalcys gyvena“, – tai jau šitep sako. Oj, sako, mačiau žalcį, jau tį ar tvarti, ar kažkur tai jau tį, tai, sako, laimingi namai... Nu, būdavo, ir seniau sako: „Tai laimingai išgyveno, kad užbaigė amžių ir nepalaidojo nei vieno vaiko.“ Nu, tai skaicydavo laimingiausiu žmogumi.

P. Petronė Krasauskienė-Minkevičiūtė, g. 1928 m. Lazdijų r., Teizų apyl., Staigūnų k., gyv. Lazdijų r., Teizų apyl. ir k. U. R. Balkutė 1999. LKAR 89(53), LKAG 315(17).

38. Tenai už Jonišio – Malūnėlis, toks kaimas vadinasi, tai tenai labai daug žalčių yra. Jie ten namuose su vaikais kartu [gyveno]. Vaikai valgo, ir jie kartu. [Būdavo, jų ir] lovoj randa.

P. Vanda Kivilšienė, g. 1936 m. Molėtų r., Jonišio apyl., Kumonių k., gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Šakališkių k. U. R. Balkutė 1993. LKAR 17(171), LKAG 40(101).

39. Kalbėjo, čia, Baluošoj, keturi ten vaikai buvo ar kiek. Nu, tai motina išeis į lauką dirbt, o jie palieka. Tenai pakloja ką nors [jiems], paklodį. O jie [žalčiai] turi kur išlįsti – tų grindų nebuvo, nieko. Sako, paliko mama [vaikams] valgyt, tai atėję šitie žalčiai suvalgė, nu, kas ten buvo paduota vaikams. Vaikams jie nieko nedarydavo. Su vaikais lenda, sako, į bliūduką tenai valgyt'. Sako, vaikas šaukštu užplos, cha cha cha, [žalčiui] per galvą. Baluošoj tenai pas žmogų [taip buvo].

Ritos Balkutės nuotrauka, 2003

P. Konstancija Grigelevičienė-Žukauskaitė, apie 50 m., g. Molėtų r., Jonišio apyl., Sutrėnų k., gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Cegelnės vnk. U. R. Balkutė 1995. LKAR 19(186), LKAG 66(39).

40. Žalčio mušti negalima. Jis blogo nieko nedaro. Mama sakė, kai ji [sesutė] mažytė buvo, tai neturėjo su kuo palikti. Tai ją palikdavo vieną. Pakloja an žemės ir išei-na į daržus. Pastato jai valgyt', tai,

sako, papečky kažkur buva tas žaltys. Tai, sako, įeina, tai laižo lėkštutę ir nieko jai nedaro. [Sesuo] mano dar mažytė buvo. Kaip tyku [namie], tai [žaltys] išlįsdavo, pavaldavo kartu su ja, ir viskas!!! Cha cha cha... Negalima žalčio mušt'.

P. Melanija Aleksandravičiūtė, g. 1924 m. Molėtų r., Jonišio apyl., Slabados k., gyv. Vilniuje. U. R. Balkutė 1993. LKAR 20(213).

41. Kalbėjo žmonės, kad daug jau buvo šitų žalčių. Tai čia buvo miški... toks Laukis gyveno, jis turėjo vaikų. Tai [žmonės pasakojo, kad žalčiai gulėjo su vaikais] lovutėj. Ras – prie vaiko guli žaltys. O kaip buvo!!!

P. Levutė Masalienė-Jančiūraitė, g. 1926 m., g. ir gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Jutonių k. U. R. Balkutė 1994. LKAR 21(59), LKAG 70(25).

42. – *A žaltys nuo gyvates skiriasi?*

– Skirias. Nelabai. Žaltys pre galvos geltonas gi. Žaltys anas nekunda. <...>

– *Seniau, saka, žalčiai su žmanėm gyvendava...*

– Nu tai sakydava. Vaikam paduoda ęst', tai ir anas priešokįs ęda iš viena bliūda. Guli po padušku.

– *O žaltį užmušti galima?*

– Muši, tai užmuši. Anas nekanda.

P. Bronius Andreikėnas, g. 1902 m. Švenčionių r., Labanoro apyl., Palsodės k., gyv. Švenčionių r., Labanoro apyl., Parašės k. U. R. Balkutė 1999. LKAR 90(228), LKAG 362(27.13).

43. Tai būdavo [seniau], sakydavo, kad [žalčiai gyvena su žmonėm], bet nežinau. Sakydavo, kad su vaikais jie ten šliaužia, ir pieną laka, sako. Aš tai nežinau. Man tai taip neatsitiko.

P. Bronė Petrauskienė-Andriulėnaitė, g. 1930 m., g. ir gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Andriulėnų k. U. R. Balkutė 1995. LKAR 20(168), LKAG 69(43).

44. Buvo viena mergaitė, sirata, ir vis karves melžė. Tarnavo pas tokių šeimynkį, o toj baisiai jų skriaudė. Kap nuvė melžt, apsikabinus [karvę] verkė verkė:

– Kap aš iškįsiu, karvuke brangioji!?

Pamelžė karvį, pastatė viedrų ir vėl verkia. Atsigrižta – kad pieno nėra, žaltys tupi viedri! Da labiau ėmė verkt.

– Neverk, aš tau padėsiu. Aik namo, padėk viedrų priemenėj.

Nuvė namo, pastatė viedrų – neramu! Praregės šeimynkė, kad nēr pieno, baus. Žiūri šeimynkė – kad ne cik tas vienas kibiras, o daugiau kibirų stovi. Mušt našlaitį, tųsyc! Kodėl ciek kibirų? Iš kur!? Vė in karvutį nuvė, verkia, sako:

– Išplakta už to pieno buvau.

Atsigrižta – vėl pieno nēr, žalcys tupi.

– Išeik.

– Ne, aš neišeisiu.

– Išeik, vėl bars šeiminykė per tavi!

– Nešk mane namo.

Nu, ką darys, neša. Pastatė tų viedrų, šeiminykė laukia. Pradė rėkt, žalcys sto an uodegos, sako:

– Apmokėk, ką jinai tarnau!

Krestėjo nuo galvos – ir stojo jaunas karalaitis! Atsigrėžia – karieta stovi. Nu, ir visa. Tai ma močiutė da pasakojo.

P. Ona Misiukonienė-Kasakauskiūtė, g. 1931 m., g. ir gyv. Lenkijos Respublikoje, Seinų apyl., Ramoniškių k. U. R. Balkutė, G. Plytnikas 1989. LTR 5865(42).

45. Pas mus, Krūminiuos, tai nežnu [nebuvo girdėt, kad žalčiai su žmonėmis būtu]. O dar va nelabai seniai irgi dar ateidavo [prie namų]. Tai žalčiai gyvena su žmonėmis, jie į ataina. Va, iš mūsų kaimo [viena mergina buvo išėjusi tarnaut]. [O] kap buvo vainos, tai [vežė, jei didelė šeima buvo]. Tai viena merga buvo pas [ūkininkus išvežta]. Nežnu, kur joj buvo išvažiavus, Lietuvoj tį kur. Tai tynai joj kavojos ar kap, tai nežnu. Tai nuveidavo gulc svirman. Nu, ir tį buvo jaunų panų, mergų pas tą žmogų. Tai nuveinam, sako, gulc, tai kap prieina, sako, žalcių! Ir jie, sako, guli rozu su tom mergom.

P. Antosia Tolvaišienė-Antulytė, g. 1919 m. Varėnos r., Valkininkų apyl., Krūminių k., gyv. Šalčininkų r., Pabarės apyl., Mištūnų k. U. R. Balkutė, D. Dargytė 1992. LKAR 1(1276).

46. S. T. Tai naminiai žalčiai yra. Yra. Ot, Voriškėj pas jos [žmonos] tetų [buvo]. Ji man paci bajino. Tį pievos dzidelės yra. Ir, sako, paskeliam ryti – kad žalcys guli po slanksciu. Sako, šuva būdoj loja, – kas cia tokis? O tį balos buvo, ir atšliaužis. Tai va jos dėdė paėmė nunešė į balų ir vėl palaido. Jis nekanda tas žalcys. Kad naminis žalcys, [tai] ir nekanda.

– *O galima buvo žaltys užmušti?*

S. T. Kad jis nemušė jo. Dar pirma [pasakojo], jei žalcys namuose, tai raganiai nieko nepadaris!

S. U. Dar negirdėjom, kad kas nors užmušt žalcį!

S. T. O jų nemuša, jie naminiai buvo. O kitų rado an kiemo. Šuva loja ir loja, sako, ir tų nunešė – palaido vėl.

– *Sakydavo kažkap, kad ir pieną su vaikais geria...*

S. T. Nu, tai sakydavo žmonės...

S. U. Juos prijunkia.

S. T. Juos specialiai žmonės seniau junkino dėl raganių.

– *A tai kaip jie geria tą pieną?*

S. T. Nu, jam gałec inpila. Ale o kaip šitos gyvatės dzidelės, tai jos gi nedasvis grobio savo, ale jos guli an vietos. O jos žvilgsnis uždaboj [varlę], ir ji spiriasi, ir ji čypia... Ji nieko nedaro, o ji [varlę] va šite va traukisi in jų. A joj išsižiojus [laukia], ir ji [varlę] gražiausiai burnon jai [ilenda].

Va, ma sūnus kap buvo MTS-e, mokės an traktoro, tai jie Belovežskon puščion [= *Belovežo girion*] nuvažiavo rąstų. Ir ataj dziedas dar kokia šimto metų. Basas,

su baltom kelnėm, kap seniau vaikščiojo. Ale nelabai seniai [tas ir buvo]. Ir virveli susjuosis. Sako, dabojam, kad jo užancij kas sukrotėj. „Tai, – sakom, – dziedai, kas tį pas tavi yr?“ Tai tas dziedas ir sako: „Ar norit padabot?“ Jis, sako, inkišo rankų, ištraukė matravų [= *metro ilgio*] gyvatį iš užancio. „Tai kuo tu, – sako, – jų peni?“ – „Nu tai, – sako, – pagaukit varlį.“ O jų gi tį šaika buvo. Varlį sugau, ir varlį padėj šitam šoni kelmo, o gyvatį paguldė kitam šoni kelmo. Ir joj ciktai dairės, dairės, kolai gyvatės žvilgsnis an jos pasiekė. O kap pasiekė, tai joj išskėtus nagus čypia ir kap primanydama, a joj in kelmų važuoja gražiausiai. Ir davažau, ir kap duobėn ten [gyvatės gerklėn] nuvažau!

– *A tai prieš kiek metų taip buvo?*

S. T. Va, sūnus ma mokės, kap rusai užėj, kokiais 1958 metais.

– *Tai tį gyvatė buvo ar žaltys?*

S. T. Gyvatė. <...>

– *Ar jos būna skirtingos?*

S. T. Jų kelios rūšys yra. Yra žilvitinė, joj va šitėp va kukšterėj – ir subyrėj an kūsnėlių visa. Yra margulė, ale toj labai graži, o... Viršus, pečiai va šitokie va – juoda juosta, o šonai kai geltoni. Toj graži! O yra raudona. Žmonės pasakoja, joj an metų vienąkart išlanda iš žemės. Ale, jei inkus, nuog jos daktaro nēr! Toj raudonoji.

– *A tai jeigu gyvatė žmogų uždaboj, irgi gali taip pat prisitraukti in savi?*

S. T. Kągi ji žmogų pritrauks?! Žmogus – tai jėga ir stambumas, tai jo negali pritraukt!

P. Stasys Taraila, g. 1904 m., g. ir gyv. Varėnos r., Matuizų apyl., Daržininkų k.; Salomėja Tarailienė-Uždavinytė, g. 1912 m., g. ir gyv. Varėnos r., Matuizų apyl., Daržininkų k. U. R. Balkutė 1994. LKAR 119(15), LKAG 55(15).

47. – *A dėde, žalčius mušt ar galima?*

– Būktai negalima. Nemuša. Pirma ūkininkai kai buva, [jie] nemušė žalčių, nes nesiseka, gyvuliai nesiseka. Anys nieka [bloga] nedirba. Aš nemušu nigdi.

– *A saka, kad seniau tai anys ir su žmonėm gyvendava...*

– Gyvendavo. Čia kai buvo policininku, čia gi, Labaišiškij, toks Stasiūnas, sakydavo, ir moma [jo pasakodavo], saka, valgom, sako, tas žaltys bliūdėlin [lenda], tai, sako, šaukštu [kaukšterim]. Anas nieka nedirba.

– *A tai kas atsitiktų, jei užmuštum?*

– Nu, nesiseka gyvuliai. Gaspadoriai nemušdavo – nesiseka gyvuliai. Kur gaspadorius protingas. Čia kaip ataja tas... Išvažava Lenkijon [ankstesnis ūkininkas], ataj [jo vieton] toks... Jis mira jau. Ajej! Pas jį jų buva daug, tai jis mušdava ir mušdava. Ale daug jo ir gyvulių krita, paršų taip va... Jau paskiau nemušė.

P. Jonas Mitalas, g. 1923 m. Molėtų r., Jonišio apyl., Alkos k., gyv. Molėtų r., Jonišio apyl., Jutonių k. U. R. Balkutė 1994. LKAR 21(81, 82), LKAG 70(47, 48).

48. Čia tai pas Kutulską [buvo atšliaužė žalčiai]. Jos, Kutulskienės, kaip jau pasakyt'... [Tėvai numirė.] Jie ten pradėjo dalintis jau po tėvų mirties [turta], tai, sako,

ne gyvatės, bet rodos, kad žalčiai. Du žalčiai atėjo per duris ir žiūrėjo. A jie ten ką kalbėjo, ką nežinau, jie ten dalinosi, aš nežinau, taip buvo. O aš tiksliai jau, žinote, ir neatsimenu. Ot negaliu pasakyt'. Jie, atrodo, į butelį pagavo, nemušė, pasakė: „Gal tėvai čia mūsų atėjo.“ O! Nu, aš nežinau [kada taip buvo], gal apie dvidešimt metų jau arba daugiau.

P. Levutė Masalienė-Jančiūraitė, g. 1926 m., g. ir gyv. Molėtų r., Joniškio apyl., Jutonių k. U. R. Balkutė 1994. LKAR 21(60), LKAG 70(26).

49. Gyvatė [sapne] – tai jau čia bus kokis žmogus. Skaitosi, gyvatį, žalčį sapnuok, tai jau kas prikibs, priskrus, kas nor kų jau padaris.

P. Ona Volungevičienė-Baublytė, g. 1933 m. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Norulių k., gyv. Varėnos r., Marcinkonių apyl., Trasninko k. U. R. Balkutė 1999. LKAR 75(106), LKAG 262(31).

Parengė *Rita Balkutė*